

УСТАЛЕНІ РУХИ БАГАТОКУЛЬОВИХ (БАГАТОМАЯТНИКОВИХ) АВТОБАЛАНСИРІВ

У рамках плоскої моделі досліджена кількість і умови існування тих усталених рухів ротора з багатокульовим (багатомаятниковим) автобалансиром, у яких коригувальні вантажі обертаються синхронно з ротором.

автобалансир, балансування, коригувальний вантаж, ротор

Для зрівноважування на ходу роторів, що швидко обертаються –шпинделів верстатів, абразивних кругів шліфувальних машин, екстракторів, центрифуг, сепараторів, тощо, широко застосовуються автобалансувальні пристрої (АБП) з твердими коригувальними вантажами (КВ), такі як маятникові, кільцеві, кульові і т.д. [1-3]. У них КВ на закритичних швидкостях обертання ротора з часом самі приходять у положення, у якому зрівноважують ротор і далі обертаються з ним як одне ціле, поки не почне мінятися дисбаланс, швидкість обертання ротора, або не з'являться збурення різного походження. На сьогоднішній день не створена аналітична теорія зрівноваження ротора класичними АБП з багатьма КВ. Так, основні дослідження проведені для АБП з двома КВ [1-6], і одержані результати необґрунтовано переносяться на загальний випадок – АБП з багатьма КВ. В цій роботі аналітично досліджуються усталені рухи ротора і багатокульового (багатомаятникового) АБП, у яких КВ обертаються синхронно з ротором, що є передумовою побудови аналітичної теорії таких пристроїв.

Для дослідження усталених рухів використана плоска модель ротора і автобалансира (рис. 1), побудована у роботі [7]. Там же одержані диференціальні рівняння руху системи у комплексному вигляді:

$$R_j = \ddot{\alpha}_j + h_j \dot{\alpha}_j - \frac{i\tilde{R}_m R_{j_j}}{2} [(\ddot{s} + 2iR_\omega \dot{s} - R_\omega^2 s)e^{-i\alpha_j} - (\ddot{\bar{s}} - 2iR_\omega \dot{\bar{s}} - R_\omega^2 \bar{s})e^{i\alpha_j}] = 0, \quad / j = \overline{1, n} / ,$$

$$R_{n+1} = \ddot{s} + 2iR_\omega \dot{s} - R_\omega^2 s + H(\dot{s} + iR_\omega s) + s -$$

$$-\sum_{j=1}^n e_j (\dot{\alpha}_j^2 + 2R_\omega \dot{\alpha}_j + R_\omega^2 - i\ddot{\alpha}_j) e^{i\alpha_j} = e_0 R_\omega^2, \quad R_{n+2} = \bar{R}_{n+1}, \quad (1)$$

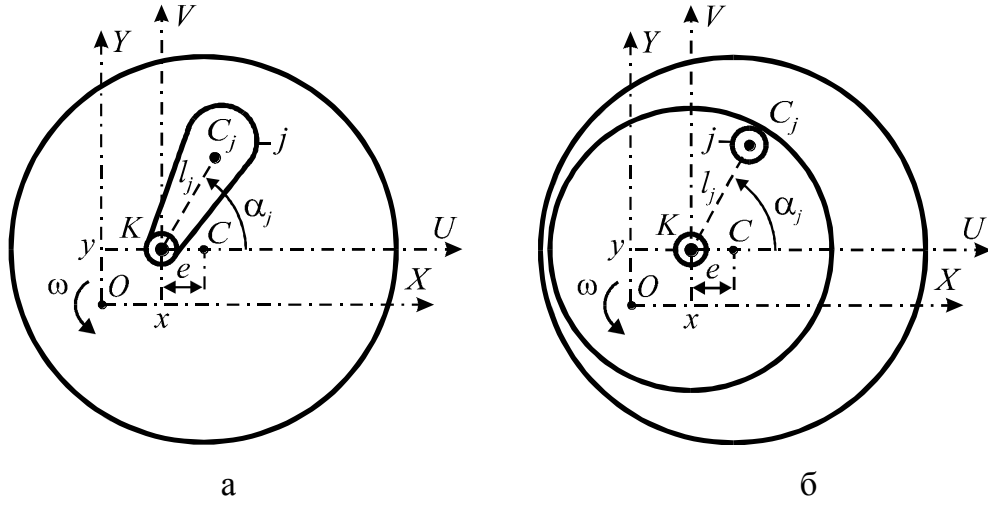

Рисунок 1 – Плоска модель ротора і маятникового (а), кульового (б) АБП

де:

$$\tilde{R}_m, R_\omega, H, e_0; \quad e_j, R_{J_j}, h_j, \quad / j = \overline{1, n} / , \quad \sum_{j=1}^n e_j = 1, \quad (2)$$

- безрозмірні параметри;

$$s, \bar{s}; \quad \alpha_j \quad / j = \overline{1, n} / ; \quad \tau, \quad (3)$$

- безрозмірні залежні комплексні та дійсні змінні і час.

В усталених рухах, у яких КВ обертаються синхронно з ротором, похідні дорівнюють нулю і система (1) приймає вигляд:

$$\begin{aligned} R_j &= \frac{i\tilde{R}_m R_{J_j}}{2} R_\omega^2 (\tilde{s} e^{-i\tilde{\alpha}_j} - \tilde{\bar{s}} e^{i\tilde{\alpha}_j}) = 0, \quad / j = \overline{1, n} / , \\ R_{n+1} &= [(1 - R_\omega^2) + iH R_\omega] \tilde{s} - R_\omega^2 \left(\sum_{j=1}^n e_j e^{i\tilde{\alpha}_j} + e_0 \right) = 0, \\ R_{n+2} &= [(1 - R_\omega^2) - iH R_\omega] \tilde{\bar{s}} - R_\omega^2 \left(\sum_{j=1}^n e_j e^{-i\tilde{\alpha}_j} + e_0 \right) = 0, \end{aligned} \quad (4)$$

де $\tilde{s}, \tilde{\bar{s}}, \tilde{\alpha}_j \quad / j = \overline{1, n} /$ - сталі параметри, що визначають усталений рух.

В основних рухах ротор зрівноважений і відсутнє відхилення валу від осі обертання:

$$\tilde{s} = \bar{\tilde{s}} = 0, \quad \sum_{j=1}^n e_j e^{i\tilde{\alpha}_j} + e_0 = 0, \quad \sum_{j=1}^n e_j e^{-i\tilde{\alpha}_j} + e_0 = 0. \quad (5)$$

Якщо $n \geq 3$, то у системи ротор-АБП сім'я основних рухів. Будемо розрізняти одну сім'ю основних рухів від іншої за дисбалансом e_0 , який зрівноважується. З (5) видно, що основний рух існує за умови, що ємності АБП вистачає для зрівноваження ротора ($e_0 < 1$).

В побічних рухах ротор не зрівноважений і вал відхилений від осі обертання. Перші n рівнянь в системі (4) будуть виконуватися, якщо

$$\tilde{s} e^{-i\tilde{\gamma}} - \bar{\tilde{s}} e^{i\tilde{\gamma}} = 0, \quad \alpha_j = \tilde{\gamma} + k_j \pi, \quad k_j = 0, 1; \quad / j = \overline{1, n} / , \quad (6)$$

де $\tilde{\gamma}$ - деякий сталий кут. В таких рухах дисбаланси всіх КВ на одній лінії, і КВ у яких $k_j = 0$ відхилені у один бік, протилежний по відношенню до КВ, у яких $k_j = 1$. Введемо у розглядання n - розрядне двійкове число k і відповідне число $e(k)$:

$$k = k_n \dots k_1, \quad e(k) = \sum_{j=1}^n (-1)^{k_j} e_j. \quad (7)$$

У десятковій системі числення $k = 0, 1, 2, \dots, (2^n - 1)$, тобто всього 2^n можливих комбінацій. Зауважимо, що:

- кожному додатному (від'ємному) числу $e(k)$ відповідає рівне за модулем від'ємне (додатне) число $e(2^n - 1 - k)$

$$e(k) = -e(2^n - 1 - k); \quad (8)$$

- кількість від'ємних і додатних $e(k)$ однакова, а кількість нульових – парна.

Зробимо заміну змінних

$$\tilde{u} = \frac{i}{2} (\tilde{s} e^{-i\tilde{\gamma}} - \bar{\tilde{s}} e^{i\tilde{\gamma}}), \quad \tilde{v} = \frac{1}{2} (\tilde{s} e^{-i\tilde{\gamma}} + \bar{\tilde{s}} e^{i\tilde{\gamma}}). \quad (9)$$

Зауважимо, що $\tilde{u}, \tilde{v}$ - дійсні змінні. Тоді система рівнянь (4) зведеться до вигляду

$$\begin{aligned} \tilde{u} = 0, \quad (R_{n+1} e^{-i\tilde{\gamma}} + R_{n+2} e^{i\tilde{\gamma}}) / 2 &= (1 - R_\omega^2) \tilde{v} - R_\omega^2 [e(k) + e_0 \cos \tilde{\gamma}] = 0, \\ (R_{n+1} e^{-i\tilde{\gamma}} - R_{n+2} e^{i\tilde{\gamma}}) / 2 &= H R_\omega \tilde{v} - R_\omega^2 e_0 \sin \tilde{\gamma} = 0. \end{aligned} \quad (10)$$

Оскільки $\tilde{u} = 0$, то $|\tilde{v}|$ - безрозмірний прогин вала.

1. Розглянемо випадок відсутності зовнішніх сил опору ($H=0$). Система (10) прийме вигляд

$$\tilde{u} = 0, (1 - R_\omega^2)\tilde{v} - R_\omega^2[e(k) + e_0 \cos \tilde{\gamma}] = 0, -R_\omega^2 e_0 \sin \tilde{\gamma} = 0. \quad (11)$$

Відповідно до останнього рівняння, виділяємо такі випадки.

а) $\sin \gamma = 0, e_0 \neq 0$. Оскільки при заміні кута γ на кут $(\gamma + \pi)$ маятники (кулі) змінюють орієнтацію з $e(k)$ на $e(2^n - 1 - k)$, то у подальшому, не обмежуючи загальності, приймаємо, що $\gamma = 0, (\cos \gamma = 1)$. Тоді з системи (11) знаходимо

$$\tilde{u}(k) = 0, \tilde{v}(k) = \frac{R_\omega^2(e_0 + e(k))}{1 - R_\omega^2}, \gamma(k) = 0 \text{ / } k = \overline{0, 2^n - 1} \text{ /}. \quad (12)$$

Таким чином, всього маємо до 2^n різних побічних усталених рухів, у яких:

- КВ відхилені у важкий, чи легкий бік ротора так, що створюють сумарний дисбаланс з важкого $e(k) > 0$, чи легкого $e(k) < 0$ боку ротора, або зовсім дисбаланс не створюють $e(k) = 0$;

- кожному побічному руху k відповідає рух $(2^n - 1 - k)$, у якому КВ відхилені у протилежні боки, і тому кількість рухів, у яких сумарний дисбаланс КВ з важкого боку ротора дорівнює кількості рухів, у яких сумарний дисбаланс КВ з легкого боку ротора;

- сумарний дисбаланс системи дорівнює $(e_0 + e(k))$ і лежить на лінії дисбалансу ротора;

- на дорезонансних швидкостях обертання ротора вал відхиляється у бік вектора сумарного дисбалансу системи, а на зарезонансних – у протилежний бік.

б) $e_0 = 0$. З системи (11) знаходимо

$$\tilde{u}(k) = 0, \tilde{v}(k) = \frac{R_\omega^2 e(k)}{1 - R_\omega^2}, \gamma(k) \in R, k \in \{0, 1, \dots, (2^{n-1} - 1) : e(k) \neq 0\}. \quad (13)$$

Зауважимо, що:

- якщо $e(k) = 0$, то це основний рух і тому відповідні випадки виключені;
- значення $k \in \{2^{n-1}, 2^{n-1} + 1, \dots, 2^n - 1\}$ охоплюються довільністю параметрів $\gamma(k)$, бо при заміні кута γ на кут $(\gamma + \pi)$ КВ змінюють орієнтацію з $e(k)$ на $e(2^n - 1 - k)$;
- на дорезонансних швидкостях обертання ротора вал відхиляється у бік вектора сумарного дисбалансу КВ, а на зарезонансних – у протилежний бік.

Таким чином маємо до 2^{n-1} однопараметричних сімей побічних усталених рухів.

2. Розглянемо випадок наявності зовнішніх сил опору ($H \neq 0$). Шукаємо аналоги рухів, знайдених за відсутності сил опору. З останнього рівняння в (10) видно, що не існують аналоги побічних рухів (13), що виникали за відсутності дисбалансу. Шукаємо аналоги рухів (12). Для цього були розв'язані останні два рівняння системи (10). Розв'язки ілюструє рис. 3., на якому побудовані у полярній системи координат графіки $R_\omega(\gamma)$. Розглядаємо різні випадки.

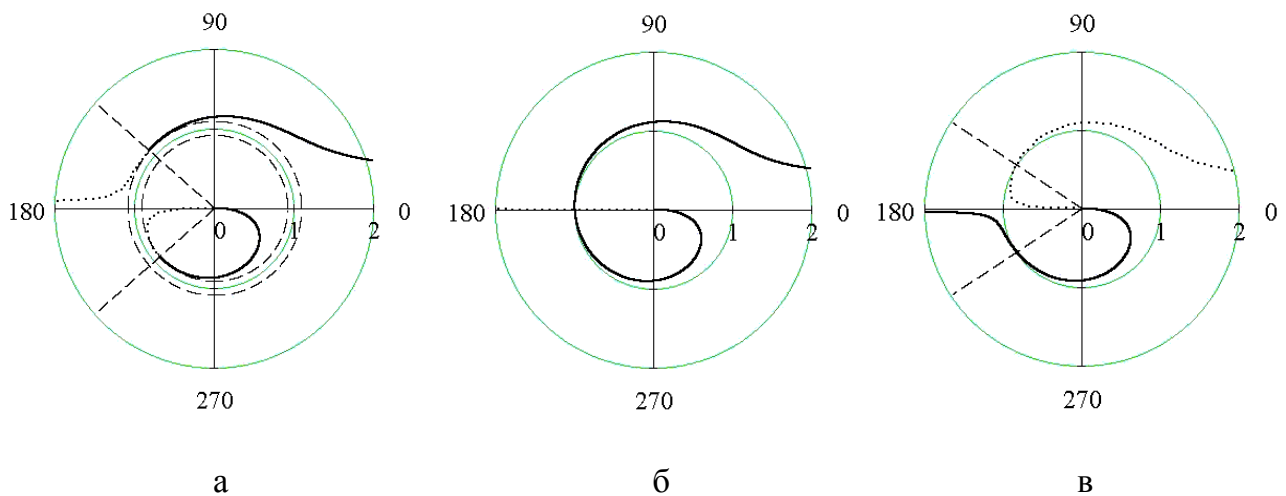
а) $|e(k)| > e_0$. Графіки зображені на рис. 2, а. Існують дві кутові швидкості:

$$R_{\omega 1/2}^* = \frac{\sqrt{4e_0^2 + H^2(e^2(k) - e_0^2)} \mp H\sqrt{e^2(k) - e_0^2}}{2e_0}, \quad 0 < R_{\omega 1}^* < 1 < R_{\omega 2}^*, \quad R_{\omega 1}^* R_{\omega 2}^* = 1, \quad (14)$$

такі, що побічні рухи k і $(2^n - 1 - k)$ існують за умови, що

$$R_\omega \in (0, R_{\omega 1}^*] \cup [R_{\omega 2}^*, +\infty). \quad (15)$$

З рис. 2, а видно, що при $R_\omega \sim 0$ спільний центр маятників відхилений у важкий бік ротора ($\gamma \sim 0$), або у легкий ($\gamma \sim \pi$). Перший випадок відповідає руху k , а другий - $(2^n - 1 - k)$. Із збільшенням R_ω спільний центр мас маятників у русі k повертається за ходом стрілки годинника, а у русі $(2^n - 1 - k)$ - проти. При $R_\omega = R_{\omega 1}^*$ два рухи зливаються ($\gamma \sim -(\pi - \arccos e_0/e(k))$), а при переході через $R_{\omega 1}^*$ - зникають. Отже, відбувається біфуркація положень рівноваги системи.

а – випадок, коли $e_0 < |e(k)|$; б – випадок, коли $e_0 = |e(k)|$; в – випадок, коли $e_0 > |e(k)|$

Рисунок 2 – До класифікації побічних усталених рухів при наявності сил опору

При $R_{\omega} = R_{\omega 2}^*$ два рухи знову з'являються, причому при цьому вони співпадають ($\gamma \sim (\pi - \arccos e_0 / e(k))$), а при переході через $R_{\omega 2}^*$ – вони розділяються. При подальшому зростанні кутової швидкості обертання ротора ($R_{\omega} \rightarrow +\infty$) у русі k кут γ прямує до $+0$, а у русі $(2^n - 1 - k)$ – до $\pi - 0$.

б) $e_0 = |e(k)|$. Графіки зображені на рис. 2, б. У русі k спільний центр мас маятників початково відхилений у важкий бік ротора, а у русі $(2^n - 1 - k)$ – у легкий. В другому русі ротор зрівноважений і тому це основний рух. У русі k зі збільшенням кутової швидкості обертання ротора спільний центр мас КВ починає повертатися за ходом стрілки годинника. При досягненні резонансної швидкості обертання ротора ($R_{\omega} = 1$) цей кут дорівнює $-\pi$. При цьому основний і побічний рух зливаються. При подальшому зростанні кутової швидкості обертання ротора $R_{\omega} \rightarrow +\infty$ рух k відходить від основного руху і кут повороту γ прямує до $(-2\pi + 0)$, або до $+0$.

в) $|e(k)| < e_0$. Графіки зображені на рис. 2, в. Видно, що при $R_{\omega} \sim 0$ спільний центр маятників відхилений у важкий бік ротора ($\gamma \sim 0$), або у легкий ($\gamma \sim \pi$). Перший випадок відповідає руху k , а другий – $(2^n - 1 - k)$. Зі збільшенням R_{ω} спільний центр мас КВ у двох рухах повертається за ходом стрілки годинника. При подальшому зростанні кутової швидкості обертання ротора ($R_{\omega} \rightarrow +\infty$) у русі k кут γ прямує до $(-\pi + 0)$, а у русі $(2^n - 1 - k)$ – до $+0$, тобто рухи “міняються” місцями. В цьому випадку рухи ділимо по положенню спільного центру мас КВ при $R_{\omega} = 0$.

Для остаточної класифікації побічних усталених рухів введемо нову нумерацію для $e(k)$. Розташуємо $e(k)$ у порядку спадання, відкинемо від’ємні величини, а серед нульових – відкинемо половину рухів, яка одержується із залишених поворотом маятників на 180° . Введемо нову нумерацію:

$$e_1 \geq e_2 \geq \dots \geq e_{2^{n-1}} \geq 0. \quad (16)$$

Зауважимо, що $e_1 = 1$. З властивості (8) для $e(k)$ випливає, що таких значень буде 2^{n-1} . Кожному значенню e_j відповідає пара побічних усталених рухів, зображених на рис. 2. У найбільш загальному випадку ці рухи будуть різними. Аналітично рухи визначаються наступними рівняннями:

$$\begin{aligned}\tilde{\gamma}_{k1} &= \begin{cases} \tilde{\gamma}(k)_1, & (R_{\omega} \leq R_{\omega 1}^*(k) \wedge e_k > e_0) \vee (e_k \leq e_0); \\ \tilde{\gamma}(k)_2, & R_{\omega} > R_{\omega 2}^*(k) \wedge e_k > e_0, \end{cases} \\ \tilde{\gamma}_{k2} &= \begin{cases} \tilde{\gamma}(k)_2, & (R_{\omega} \leq R_{\omega 1}^*(k) \wedge e_k > e_0) \vee (e_k \leq e_0); \\ \tilde{\gamma}(k)_1, & R_{\omega} > R_{\omega 2}^*(k) \wedge e_k > e_0, \end{cases} \\ \tilde{\nu}_{k1/2} &= \frac{R_{\omega}^2(e_k + e_0 \cos \tilde{\gamma}_{k1/2})}{1 - R_{\omega}^2}. \end{aligned} \quad (17)$$

де

$$\begin{aligned}\tilde{\gamma}(k)_{1/2} &= 2 \operatorname{arctg} \frac{-e_0(R_{\omega}^2 - 1) \pm \sqrt{e_0^2(R_{\omega}^2 - 1)^2 + H^2 R_{\omega}^2(e_0^2 - e_k^2)}}{H R_{\omega}(e_0 - e_k)}, \\ R_{\omega 1/2}^*(k) &= \frac{\sqrt{4e_0^2 + H^2(e_k^2 - e_0^2)} \mp H \sqrt{e_k^2 - e_0^2}}{2e_0}. \end{aligned} \quad (18)$$

Таким чином, система ротор – АБП:

- має однопараметричну сім'ю основних рухів, за умови, що балансувальної ємності АБП вистачає для зрівноваження ротора;
- при відсутності зовнішніх сил опору і при наявності дисбалансу має до 2^n різних побічних усталених рухів, а при відсутності дисбалансу - до 2^{n-1} однопараметричних сімей побічних усталених рухів;
- при наявності зовнішніх сил опору і при наявності дисбалансу має до 2^n різних побічних усталених рухів, а при відсутності сил опору не має побічних рухів, у яких КВ обертаються синхронно з ротором.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Thearle E. L. Automatic dynamic balancers Part 2 – Ring, pendulum and ball balancers // Machine Design, 1950b, Vol22 No 10, pp 103-106, 152.
2. Гусаров А.А., Сусанин В.И., Шаталов Л.Н., Грушин Б.М. Автоматическая балансировка роторов машин. -М.: Наука, 1997. -151 с.
3. Детинко Ф.М. Об устойчивости работы атобалансира для динамической балансировки // Изв. АН СССР.ОТН. Мех. и Машиностр., -1956. № 4, -С.38-45.
4. Блехман И.И. Синхронизация динамических систем. -М.: Наука, 1971. -896с.

5. Кравченко В.И. Автобалансирующие устройства для улучшения динамических характеристик машин: Автореф. дис... канд. техн. наук: 01.02.06 / АН СССР, ин-т машиностроения им. А.А.Благонравова. -М., 1989. -18 с.
6. Hwang C. H., Chung J. Dynamic analysis of an automatic ball balancer with double races // Jap. Soc. Mech. Engrs Int. J., 1999, **42**, 265–272.
7. Динаміка багатокільових (багатомаятникових) автобалансирів. Стійкість основних рухів / Філімоніхін Г.Б.; Кіровоград. держ. техн. ун-т. – Кіровоград, 2003. – 47 с.: іл. – Бібліогр.: 17 назв. – Укр. – Деп. в ДНТБ України 20.10.03, №144-Ук2003.

Одержано 04.12.03